

HABITAR LA TRINXERA

Històries del moviment pel dret
a l'habitatge a Barcelona

João França

HABITAR LA TRINXERA

Històries del moviment pel dret
a l'habitatge a Barcelona

Pròleg a càrrec d'Ada Colau

FUNDACIÓ
Periodisme
Plural

COL·LECCIÓ: Periodisme i Drets Humans, núm. 1

TÍTOL: *Habitar la trinxera. Històries del moviment pel dret a l'habitatge a Barcelona*

AUTOR: João França

L'edició d'aquest llibre ha estat possible gràcies a la subvenció Ciutat 2017 de l'Ajuntament de Barcelona al projecte Periodisme i Drets Humans per a l'elaboració i edició d'un llibre sobre el dret a l'habitatge com a acció comunitària vinculada als drets de la ciutadania i a la inclusió social.

Primera edició: desembre de 2017

Segona edició (amb pròleg d'Ada Colau): març de 2018

© del text: João França

© del pròleg: Ada Colau

© d'aquesta edició:

FUNDACIÓ PERIODISME PLURAL

C. Bailèn, 5 – 08010 Barcelona

www.fundacioperiodismeplural.cat

El text i la versió digital d'aquest llibre estan subjectes a la llicència de Reconeixement-CompartirIgual 4.0 Internacional de Creative Commons. Si voleu veure una còpia d'aquesta llicència accediu a <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/> o envieu una carta sol·licitant-la a Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

ISBN: 978-84-17219-42-0

Dipòsit legal: B. 7691-2018

Realització i producció: Editorial Octaedro

Disseny de la coberta: Tomàs Capdevila

Fotografia de la coberta: © Enric Català

Fotografia de l'autor: © Sònia Calvó

Distribució comercial exclusiva: Editorial Octaedro

octaedro@octaedro.cat - www.octaedro.cat

Impressió: Press Line

Imprès sobre paper ecològic, certificat FSC

Imprès a la UE – *Printed in EU*

Índex

- 9 Pròleg
- 15 Prefaci
- 17 Sí que es pot**
 - Conquestes 17
 - Propietaris 19
 - Bombolla 20
 - Reacció 23
 - La plataforma 26
 - Assessorament 27
 - Acció 31
 - Les places 36
- 41 Okupa i resisteix**
 - Acampada 41
 - Els ocupa-pisos 43
 - Derrotes 46
 - Resistències 48
 - Autonomia 52
 - Repressió 54
- 59 Un altre món és possible**
 - Contraatac 59
 - Gènova 62
 - Guerres 64
 - Vulgaritzar 66
 - Habitatges realment públics 68
 - Veïns que ocupen 70
 - Identitats 73
 - Superherois 75
- 79 El barri s'ha de defensar**
 - Compravendes 79
 - Gentrificació 81
 - Poder 84
 - El forat 87
 - El mur 89
 - Pescadors 92
 - Complicitats 94
 - Ascensors 96
 - El taller 98
 - Desnonat 103
- 105 Cases sense gent, no s'entén**
 - Una universitat 105
 - Nou Barris 107
 - Suport mutu 109
 - Acció 113
 - Legitimitat 115
 - Valor 118
- 121 Però no volen**
 - Signatures 121
 - Calaix 124
 - Pressió 126
 - Escrache 128
 - Oposició 131
 - Autotutela 134
- 137 Epíleg: La gent no s'adona del poder que té**
 - 141 Cronologia
 - 168 Mapes
 - 171 Bibliografia mínima

Pròleg

Ada Colau

La Barcelona que amplia els horitzons d'allò possible

Dins la història de Barcelona, que suma mil·lennis, aquest llibre agafa un fragment temporal que és molt petit, però amb els múltiples relats que s'hi recullen i s'entrecreuen es pot apreciar la importància que han tingut l'activisme i els moviments socials en la vida de la ciutat. Comparada amb altres ciutats, és evident que Barcelona té un nivell de teixit associatiu, d'activisme als barris, no només polític i social, sinó també cultural, de cultura popular, que està molt per sobre de la mitjana. El fet que en un període tan breu emergeixin tantes històries per explicar, a banda de tantes altres que es deuen haver quedat al calaix, dona una idea força clara de com és la fisonomia de la ciutat.

La rellevància internacional que té Barcelona, tot i no ser capital d'Estat, no rau únicament en el fet que sigui una ciutat bonica, amable, que ara mateix és atractiva per al turisme, sinó que té molt a veure amb la seva identitat, estretament lligada a la seva trajectòria social i activista. És una ciutat molt viva, plena de valors, i això li ha atorgat un lloc al món. Encara que és una ciutat relativament petita i que està ubicada en un entorn relativament amable del primer món, Barcelona és referència per a moltes lluites, obreres, feministes, veïnals... Aquest elevat nivell d'activisme explica l'evolució històrica de la ciutat i representa un dels elements que la identifiquen davant el món.

Sovint, la historiografia més clàssica no acostuma a recollir aquest tipus d'experiències, que es consideren menors, residuals, marginals o antisistema, per bé que hagin demostrat una capacitat d'incidència força rellevant en l'agenda política, social i cultural de la ciutat. I, afortunadament, més enllà d'aquestes, segur que vindran moltes

més de la mà de gent jove que voldrà fer coses des dels marges. És important que totes aquelles persones que vulguin impugnar el sistema, confrontar les versions oficials, crear i desafiar la realitat existent per transformar-la i millorar-la, coneguin referents dels quals puguin aprendre i inspirar-se. És fonamental que pugui haver-hi llibres com aquest que recullin aquestes experiències, perquè, al cap i la fi, aquesta és la nostra història real, que ens permet transcendir-nos i que ens dona dret a intentar tornar a somiar, crear i refutar.

Llegir aquest llibre suposa fer un repàs d'un munt d'episodis de l'activisme social i polític que han marcat intensament l'agenda pública de les darreres dècades a la ciutat, malgrat que, en realitat, els qui ho hem viscut des de dins sabem que no érem tanta gent. Moltes d'aquestes històries eren relativament petites pel que fa a les seves possibilitats materials o a les persones que hi prenen part, però això no ha impedit que tinguessin una immensa capacitat d'incidència. Crec que en gran part això s'explica perquè són experiències, en especial les vinculades a la creació d'espais –espais ocupats, espais alliberats, centres socials...– que han permès transformar les vides de la gent, que han fet possible viure d'altres maneres que no fossin les oficialment establertes.

La història prevista per a la nostra generació traçava que fossis una persona jove orgullosa d'haver nascut en democràcia, i que estudiessis una carrera i aprofitessis els teus estudis per entrar al mercat laboral, i encara que fos en condicions de màxima precarietat, havies d'estar agraït pel simple fet de ser en aquest territori de democràcia i prosperitat. Per contra, vam ser capaços d'obrir espais múltiples i diversos on tot això es va posar en dubte. Ens vam qüestionar des de la nostra existència del dia a dia, com ara les nostres formes de menjar, de relacionar-nos o de valorar els assumptes de gènere i de la nostra sexualitat, fins a temes culturals o la relació que establíem amb totes les dinàmiques globals que aterraven a la nostra ciutat. Tot això va ser possible perquè vam obrir espais en què es podia qüestionar tot, gràcies als quals totes les esferes de les nostres vides es van transformar radicalment.

La capacitat d'incidència social i política d'aquestes petites històries d'activisme en l'agenda de la ciutat i de més enllà només s'explica perquè també van generar formes de vida que modificaven completament els missatges polítics sobre habitatge i altres qüestions específiques, alhora que transformaven les nostres pròpies vides, un fenomen que té una potència que va més enllà de qualsevol programa polític. Quan descobreixes que tens mil potencialitats que pots explorar, treus forces, creativitat i ganes d'actuar i d'incidir que altrament no serien possibles. Això enllaça amb la idea feminista del fet que allò personal és polític, i de la importància de transformar les vides concretes i la quotidianitat per tenir, després, una capacitat d'incidència real, no només formal i programàtica. Encara que no aparegui de forma explícita, crec que en les històries que contenen aquestes pàgines està molt present l'herència del feminisme i l'evolució de l'univers personal com a pas previ per assolir un determinat impacte polític.

Vaig formar part d'algunes de les experiències recollides en aquesta obra, en les quals es respirava tensió sobre si el possibilisme era o no era una traïció a les idees i a l'ambició. Des de Miles de Viviendas, l'Espai Social Magdalenes o la Promoció d'Habitatge Realment Públic, com també des del moviment antiglobalització, sempre hi havia aquest estira-i-arronsa entre els sectors més durs i més autònoms, que adduïen que qualsevol barreja amb el sistema equivalia a renunciar a principis bàsics i corrompre's, i aquells altres que defensàvem que perquè realment es produís una transformació social calien experiències tan àmplies i plurals com fos possible. En definitiva, es tractava d'assumir que no calia tenir por d'interactuar amb les institucions, justament per avançar en els objectius que ens marcàvem.

Ens deien «possibilistes» o «reformistes» amb to despectiu, però jo sempre vaig estar convençuda que no estàvem renunciant a cap idea ambiciosa de transformació social i d'impugnació d'un sistema que mercantilitza i especula. Tot passava perquè, sense fer-nos enrere en cap de les idees de fons que eren clau, dissenyàssim una estratègia que permetés aconseguir petites victòries que ens empenyessin a

pensar que podríem assolir grans canvis. Dedicar-se simplement a rebutjar-ho tot de forma sistemàtica, en absència d'una estratègia possibilista amb la qual es puguin descobrir altres formes realistes, viables, d'organitzar-se d'una manera molt més justa, democràtica i feliç que la que impera, genera frustració. De vegades et trobaves amb gent que havia estat superpura en els seus idearis que de sobte claudicava i es tornava tot el contrari: s'hipotecava, formava una família tradicional, ho deixava absolutament tot i mai més no tenia cap contacte amb el moviment.

Davant aquestes posicions extremes, sempre vaig ser de les partidàries de buscar alternatives més híbrides, potser més imperfectes o impures; però no ens feia por explorar juntament amb la institució com es podien obrir espais que permetessin que la creativitat i la imaginació fessin aflorar coses que no s'havien previst. I és que generar espais de transformació és un dels factors que més permet avançar. I d'aquelles reflexions prové que, per a un determinat context històric, alguns de nosaltres ens plantegéssim fer una candidatura municipalista per mirar de descobrir si, en efecte, des de dins de la institució es podien obrir més espais. I un cop a dintre, no és senzill: dir el contrari seria mentir. No és gens fàcil i l'experiència resulta força imperfecta, però segueixo pensant que val la pena explorar aquests marcs per arribar a ser capaç de donar més poder a la gent, sobretot a aquelles persones que estan pitjor. Això sí, continuo tan convençuda com abans, o fins i tot més, que això té sentit si a fora hi ha una ciutat organitzada, implicada, crítica i exigent, i que una cosa mai no ha de substituir l'altra.

Des del primer dia que vaig entrar a l'Ajuntament vaig tenir clar, i ho vaig dir, que quan passava a ser alcaldessa deixava de ser activista, justament perquè quan era activista no volia que em representessin aquells que estaven a la institució i, per tant, no pretenc representar aquells que són fora. Però sí que aspiro que, d'una manera crítica, siguin propositius i exigents i que no defugin interactuar amb la institució, a fi que es guanyin espais de poder real i concret per a la ciutadania. Tots patim el dèficit de pertànyer

a una democràcia molt jove, de tot just quatre dècades, on d'això hi ha poca tradició. Fins al moment hi ha hagut una experiència molt dicotòmica, molt simplista: o estàs dins o estàs fora, o t'adhereixes al poder o hi estàs radicalment en contra. Amb tot, crec que existeix tot un terreny de grisos que hem de reconèixer. Els moviments socials sempre han de mantenir la seva independència i la seva autonomia, però això no significa ser porucs, al contrari. Si estàs segura del que estàs fent, t'has de sentir prou valenta per poder interpel·lar qui estigui a la institució, com ara és el nostre cas, i demanar-nos i proposar-nos coses, sense que ningú deixi de ser qui és, per ampliar l'horitzó d'allò possible.

Prefaci

Aquest llibre difícilment pot ser una història del moviment pel dret a l'habitatge a Barcelona. Reuneix històries, incompletes i fragmentàries, de moviments diversos, però pretén posar-les en comú. El juliol del 2011 vaig entrar com a becari a la redacció catalana del diari *Público*, en ple auge del 15-M. Quan no feia ni una setmana que hi era em van enviar a cobrir una roda de premsa de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca. La PAH, al costat d'altres lluites, va ser un dels motius pels quals vaig voler dedicar-me al periodisme, per poder explicar com persones incansables que lluiten dia a dia per les utopies aconseguen transformar el món, a vegades més ràpid i a vegades més a poc a poc, però sense aturar-se mai.

Més enllà de l'actualitat, trobava que la història de la PAH s'havia d'explicar, però va resultar que abans d'aquesta hi havia moltes més històries. Aquest llibre sorgeix en part d'una entrevista feta el 2012 a l'Ada Colau, en què repassava la seva trajectòria anterior a la Plataforma. A partir d'allà vaig començar a recollir veus d'aquells moviments, i unes em van portar a d'altres, i finalment la història amb què estava treballant ja no era només la de la PAH, sinó la de diverses realitats enxarxades, prèvies i paral·leles.

Si bé els moviments pel dret a l'habitatge són tan antics com la ciutat, el moviment okupa, i en especial el de mitjans dels anys noranta, és el punt de partida triat per a les històries recollides aquí. També he posat un límit geogràfic, la ciutat de Barcelona, a una realitat que és inabastable, tot i que tampoc he evitat anar més enllà quan s'ha fet necessari. El gruix de les entrevistes que apareixen en aquest escrit les vaig realitzar entre el 2012 i el 2014. Des de llavors han passat moltes coses, però he mirat d'explicar la història fins aquell moment, abans d'una onada d'apostes electorals. Al relat hi he afegit un epíleg que

vol ser una mirada feta des d'avui. Al final del llibre, una cronologia i uns mapes ajuden a situar tot plegat en el temps i l'espai.

Aquest llibre és un exercici d'història oral, amb les imprecisions que això pot comportar. Allà on la memòria dels protagonistes no arribava, he procurat repassar hemeroteques per aportar-hi rigor, tant de la premsa com de la quantitat ingent de materials que han generat els moviments, en les darreres dècades sobretot per mitjà d'internet. En aquest aspecte cal donar les gràcies a les persones que encara conserven públiques a la xarxa webs d'espais que van ser ocupats, per exemple, el 1998. En temps d'Internet la memòria és un bé preuat.

He d'agrair haver pogut fer aquest llibre als companys de la Fundació Periodisme Plural, que ha estat tot una escola des d'on intentar, a vegades amb més èxit i a vegades amb menys, construir amb les nostres mans el periodisme que volíem. A l'Aleix Porta li agraeixo l'ajuda en la transcripció de les entrevistes quan se'm menjava l'actualitat dins una redacció. Al Yeray S. Iborra, l'Helena López Vallejo i l'Adrià Rodríguez Castelló, gràcies per les seves lectures atentes. Al Tonatiuh López, per l'ajuda a l'hora de copsar la importància de fer que les coses, com aquest mateix llibre, succeeixin. Evidentment, també estic molt agraït a totes les persones que m'han cedit una part del seu temps en entrevistes per explicar-me la seva història i la seva lluita. I, finalment, al Jordi Mir Garcia, company de moltes aventures, que des que això era una idea embrionària m'ha perseguit i acompanyat per fer possible aquest llibre i per convèncer-me que les utopies sempre són realitzables.

Barcelona, novembre del 2017

Sí que es pot

Conquestes

22 de febrer del 2009 La Casa de la Solidaritat, al barri del Raval, acull una trobada de persones que tenen problemes per pagar les seves hipoteques i temen quedar-se al carrer. Un petit grup d'activistes les ha convocat amb cartells que parlaven directament de les situacions límit que la gent està acostumada a patir en silenci. Assemblees com aquesta s'aniran repetint a partir d'aquest dia. El primer pas serà superar la vergonya, la sensació d'haver fracassat, i poder apropar-s'hi a parlar del problema. Després caldrà entendre la situació, quines lleis s'hi apliquen, quins drets tenen i com s'hi pot fer front. Gràcies a tot això, les persones que hi participen aprendran a assessorar-se les unes a les altres, esdevindran expertes sense necessitat d'advocats ni economistes. Després els caldrà lluitar molt, perquè de seguida veuran que la llei no està de la seva part.

12 de febrer del 2013 L'Adrià Alemany puja sobre una tanca davant la seu a Barcelona del Partit Popular, que governa Espanya amb majoria absoluta. Unes 700 persones s'hi han concentrat per defensar una proposta de llei impulsada per la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) contra els desnonaments, per un lloguer social i perquè les persones que no poden fer front a la seva hipoteca no acumulin un deute tota la seva vida. El partit del Govern havia anunciat que ni tan sols permetria debatre la proposta, i la PAH va convocar protestes a les seves seus per tot l'Estat. Megàfon en mà i amb llàgrimes als ulls, l'Adrià es puja a la tanca per anunciar que han canviat la seva posició a l'últim moment i la llei es podrà debatre: «Podem fer realitat coses que creïem impossibles!», crida.

La Plataforma d'Afectats per la Hipoteca la van fundar el 22 de febrer del 2009 un grup de persones que feia anys que lluitaven pel dret a l'habitatge. L'Adrià i l'Ada Colau formaven part d'V de Vivien-da, un moviment que cridava «¡No vas a tener casa en la puta vida!» durant els anys 2006 i 2007. L'Ernest Marco i el Guillem Domingo provenien de l'Ateneu Candela de Terrassa, un espai des d'on reivindicaven drets socials, amb l'habitatge com un dels eixos principals. La Lucía Delgado i la Lucía Martín havien participat en protestes pel dret a l'habitatge, però el primer cop que s'impliquen de valent és quan l'Ernest, amb qui treballaven a un laboratori de la Universitat Autònoma de Barcelona, les convida a participar en la iniciativa que estan posant en marxa.

Tots plegats estaven acostumats a moure's en els marges, a contracorrent, i poc s'esperaven l'èxit de la PAH. En pocs anys aquella organització va aconseguir aturar centenars de desnonaments, recuperar cases buides per a famílies que s'havien quedat al carrer, aplegar un gran suport social i, finalment, posar contra les cordes el Govern espanyol. El febrer del 2013 una enquesta de Metroscopia per al diari *El País* apuntava que el 87 % de la població estava a favor de les mesures plantejades per la PAH en forma d'iniciativa legislativa popular (ILP).

Un parell de dies després d'aquella votació, l'Ada respon la qüestió de si es podien imaginar totes aquestes conquestes: «No. Tampoc ens hem parat mai a pensar-ho, perquè la realitat ha estat tan dura, tan urgent sempre, que no hem tingut gaire temps per reflexionar-hi a fons, per projectar el futur. Hem actuat sempre d'acord amb la urgència i la necessitat, però, evidentment, si això ens ho diuen fa quatre anys o fa un any, ni nosaltres ens ho hauríem cregut. Realment es demostra que es pot arribar molt més lluny del que pensem si ens ho creiem i hi persistim. No pensàvem que arribaríem tan lluny».

Aquesta realitat dura de què parla l'Ada és fruit d'una crisi econòmica i de l'esclat d'una bombolla immobiliària que feia anys que s'estava inflant, que venia de molt més lluny, tot i la denúncia d'activistes com ella.

Propietaris

1 de maig del 1959 Els Col·legis d'Agents de la Propietat Immobiliària reten un homenatge al ministre de l'Habitatge espanyol, José Luis de Arrese, i el nomenen «agent d'honor», amb l'entrega, recollia el diari ABC, «d'una artística placa de plata de record». El dictador Francisco Franco va crear el Ministeri de l'Habitatge el 1957, amb Arrese al capdavant, i tenia una màxima principal: «No volem una Espanya de proletaris, sinó una Espanya de propietaris».

En aquella trobada amb els agents de la propietat, el ministre exposava les línies principals de la seva política, que els havia de beneficiar. Però més enllà del negoci immobiliari, un dels objectius bàsics d'aquesta reconversió dels proletaris en propietaris era, justament, el control social. Arrese deia que «l'home, quan no té una llar, s'apodera del carrer, i quan s'apodera del carrer empès pel mal humor, es fa subversiu, agre i violent». La política d'habitatge del franquisme anava dirigida a impedir-ho.

El ministre justificava la seva política per raons de justícia, per defensar la dignitat de l'home; de moral, perquè considerava «venerable» la institució de la família; d'estabilitat social, i de rendibilitat econòmica, perquè un home «alegre i reposat» rendeix més. Va ser així com es van assentar les bases perquè la compra d'un pis es convertís en la principal via per accedir al dret a l'habitatge a Espanya. El 1950 el percentatge de persones que accedien a un habitatge mitjançant la compra s'acostava a la meitat de la població, sense arribar-hi. Mig segle després la situació canviaria radicalment.

Amb el final de la dictadura, les polítiques van seguir accentuant aquest model. El 1980 s'aprova la Llei del mercat hipotecari, que posava els fonaments perquè les hipoteques fossin un negoci més atractiu per a les entitats financeres. El 1985, al final de la primera legislatura del socialista Felipe González al capdavant de l'executiu espanyol, el seu ministre d'Economia i Hisenda, Miguel Boyer, promulga un decret que representa un canvi decisiu en la situació de l'habitatge. L'anomenat Decret Boyer acabava amb els contractes de

lloguer indefinits, cosa que va representar un augment dels preus derivat de les successives renovacions. La mesura s'emmarcava en un paquet de reformes que havien de permetre l'entrada d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea el 1986.

El preàmbul del Decret Boyer assegurava que estimularia la construcció de pisos de lloguer i permetria «satisfer les necessitats d'habitatge a una generació de joves que, atesa la situació de baix creixement econòmic, tenen dificultats per adquirir un habitatge». La realitat va ser que el percentatge d'habitatges en lloguer a Espanya no va fer més que baixar. El 1960, mentre Arrese construïa la seva Espanya de propietaris, un 43 % de la població vivia de lloguer. La xifra baixaria fins el 20,8 % el 1981. El 1991, després de Boyer, cauria fins al 15,2 %, i el 2001 arribava a l'11,4 %. Viure de lloguer havia passat de ser l'opció per la qual optava la meitat de la població a ser la minoritària. L'altra cara de la moneda va ser que la gent va començar a endeutar-se cada cop més amb hipoteques.

Bombolla

La Carme Trilla va entrar a treballar a la Direcció General d'Habitatge de la Generalitat l'any 1984. No era experta en la matèria, però va guanyar una plaça per posar en marxa un àmbit d'estudis dins l'àrea d'habitatge i s'hi va especialitzar. Tot i que el 1997 va plegar, perquè estava en desacord amb les polítiques que s'hi estaven duent a terme, des de llavors s'ha dedicat a qüestions a l'entorn de l'habitatge. Es va endinsar en la consultoria en polítiques públiques, «i tota aquesta reflexió sobre com havien de ser les polítiques d'habitatge i urbanisme va fer que quan va haver-hi un canvi de govern, el 2003, des del Tripartit em van proposar anar a fer tot allò que havia estat recomanant», recorda. Va ser secretària d'Habitatge de la Generalitat fins al 2010. En tot aquest temps va poder veure en primera línia com creixia la bombolla immobiliària, i també com li esclatava a les mans.